

Zaštićena područja – temelj za očuvanje prirode ili podloga za održivi razvoj? Primjer zaštićenog područja mora u cresko-lošinjskom arhipelagu

Peter Mackelworth, Jelena Jovanović

U promjenama modela zaštite područja uočava se postupno udaljšavanje od primarnih ciljeva očuvanja prirode u korist održivog razvoja. „Top-down” imenovanje zaštićenog područja mora u cresko-lošinjskom akvatoriju i nedostatak komunikacije s lokalnom zajednicom uzrokovali su otpor prema primarnim ciljevima očuvanja dobrih dupina, kao vrste s međunarodnim statusom zaštite. Potaknut negativnim reakcijama lokalnog stanovništva, Državni zavod za zaštitu prirode izmijenio je prvotni prijedlog zaštite područja iz strože kategorije posebnog zoološkog rezervata u moru u blažu kategoriju regionalnog parka, čime su ciljevi očuvanja biološke raznolikosti marginalizirani. Konflikt između lokalnih interesa i zaštite prirode ostao je neriješeno pitanje koje zahtijeva da donosioci odluka potpuno surađuju s lokalnom zajednicom ili da se suoče s ozbiljnim sukobima na lokalnoj razini, ali i mogućom cenzurom na međunarodnoj razini. Situacija s cresko-lošinjskim zaštićenim područjem mora ilustrira probleme vezane uz uravnoteženje međunarodnih obaveza sa željama za lokalni razvoj.

Ključne riječi: zaštićena morska područja, održivi razvoj, cresko-lošinjski arhipelag

Protected Areas for Conservation or Sustainable Development? The Example of the Marine Protected Area in the Cres-Lošinj Archipelago

Changes to the protected area paradigm have seen the dilution of biological conservation aims towards the development of sustainable resource use. The top-down designation of the Cres-Lošinj marine protected area, and a lack of communication with the local community, has created conservation resistance in the region. This has led the State Institute for Nature Protection to propose to downgrade the area from Special Reserve to Regional Park, thereby undermining the original biological conservation aim, that of the protection of the internationally protected bottlenose dolphins. The conflict between local interests and nature conservation remains an unresolved issue that requires the decision-makers to either fully engage with the local community, or face serious conflicts at local level and censure at international level. The situation with the Cres-Lošinj marine protected area illustrates problems faced world-wide related to balancing international commitments with local development desires.

Key words: marine protected areas, sustainable development, Cres-Lošinj archipelago

UVOD

Zaštićena područja pružaju temeljnu strategiju očuvanja prirode na nacionalnoj i međunarodnoj razini (Dudley, 2008). Izvorno su osnivana po modelu isključivosti u proglašavanju i upravljanju, slijedeći gotovo autokratski elitistički stil (Western and Wright, 1994). U mnogim su slučajevima uprave zaštićenih područja s početka dvadesetog stoljeća ugrožavale već uvriježena tradicionalna prava i način pristupa području (Graham et al., 2003; Phillips, 2003). Danas se zaštićena područja koriste ne samo za očuvanje biološke raznolikosti već i, među ostalim ciljevima, za zaštitu krajobraza i kulturnih dobara (Ray, 2004). Štoviše, zaštićena se područja čak promoviraju i kao rješenja za demokratska pitanja, siromaštvo i globalizaciju (McClanahan, 2004). Trenutačni model za utvrđivanje i upravljanje zaštićenim područjima znatno se razlikuje od izvornog pristupa iz osamnaestog stoljeća. Od 1970. zaštita područja postala je participativna iz dva glavna razloga: općeg razvoja civilnog društva diljem svijeta i prepoznavanja činjenice da složeni ekološki problemi zahtijevaju razmjenu različitih znanja, ne samo znanstvenih (Western and Wright, 1994; Berkes, 2004). Neuspjelo integriranje društveno-kulturnih pitanja u okvire upravljanja temeljni je razlog ugrožavanja glavnih ciljeva upravljanja za upravitelje zaštićenih područja, stoga se promjena modela pojavljuje kao praktična nužnost (Lane, 1997).

Svjetski kongres parkova, koji se održava svakih deset godina, barometar je za globalni razvoj politike prema zaštićenim područjima. Na posljednja dva kongresa došlo je do značajnih pomaka prema integriranju socijalnih i ekonomskih ciljeva u upravljanje zaštićenim područjima. Na kongresu 1992. godine uvedene su nove kategorije zaštićenih područja prema IUCN-u, uključujući V i VI, koje omogućuju iskorištavanje resursa (Locke and Dearden, 2005). Iako su te dvije kategorije ostale koncentrirane na očuvanje biološke raznolikosti, one pružaju mogućnost za održivo korištenje kao sastavni dio upravljanja zaštićenim područjem. Donedavno su te „nove” kategorije dobivale manje pozornosti nego tradicionalne od I do IV (Phillips, 2003). No do 2003. njima je obuhvaćeno gotovo 30% ukupnih zaštićenih područja u svijetu (Chape et al., 2003). Posljednji Svjetski kongres parkova, održan 2003., signalizirao je još veći pomak prema integriranom upravljanju zaštićenim područjima. Naslovljen „Prednosti iznad granica”, kongres je promovirao razvoj „više društveno orijentiranog upravljanja” (Phillips, 2003). Taj prijelaz nije ostao bez zamjerki i potencijalnih zamki. Ako se sva zaštićena područja prilagode lokalnom kontekstu, primjena usklađene međunarodne ili nacionalne politike zaštite prirode nemoguća je. McClanahan (2004) tvrdi da će participativni pristup dovesti do reklasifikacije definicije zaštite prirode. Iako sudjelovanje lokalne zajednice pospješuje upravljanje zaštićenim područjima i smanjuje troškove provođenja mjera zaštite, prirodne bi znanosti trebale pružiti temeljne teorijske i analitičke alate za prepoznavanje područja visoke biološke vrijednosti. Biološki je cilj zaštite područja uvijek isti – omogućiti ciljanim vrstama ili staništima da nastave svoj prirodni razvoj uz smanjeni utjecaj čovjeka. No za ispunjavanje bioloških ciljeva većine zaštićenih područja mora se mjerama upravljanja kontrolirati ljudsko ponašanje, pa je očuvanje prirode nerazdvojiv društveni fenomen (Mascia et al., 2003). Uspjeh zaštite područja nedvojbeno se temelji na postizanju primarnog cilja očuvanja prirode, ali početni napredak može biti ugrožen odsutnošću podrške u zajednici (Christie et al., 2005). U nekim slučajevima sudjelovanje lokalne zajednice ne mora bezuvjetno biti u korist održivosti ekološkog projekta. Khwaja (2001) utvrdio je da sudjelovanje dionika

nije uvijek korisno, osobito u visokotehnološkim projektima.

U znanstvenim i institucionalnim krugovima raste spoznaja da kompleksna pitanja zaštite okoliša zahtijevaju uključivanje i potporu dionikâ u procesu odlučivanja (Ravetz, 1999). Ostaje pitanje kako ćemo osigurati znanstvenu točnost, učinkovitost politika i politički legitimitet ispunjavajući društvene potrebe (Radaelli, 2001). Unatoč pozivu na sudjelovanje puni je prijenos ingerencije iz tijela državne uprave na lokalnu razinu rijedak. Rijetko će državne vlasti ustupiti kontrolu nad provođenjem zaštite područja, posebno države s malo iskustva s procesima sudjelovanja javnosti. U slučajevima u kojima se pojavljuje predaja ovlasti ona je rijetko motivirana po principima demokracije i supsidijarnosti (Sapountzaki and Wassenhoven, 2005). Osim toga postoje poteškoće s osmišljavanjem sudioničkih procesa koji omogućuju pristup svim zainteresiranim stranama. U slučaju složenih situacija iskorištavanje područja od različitih dionika može biti u međusobnom sukobu, što dovodi do suprotstavljenih mišljenja (Jones and Burgess, 2005). Pravo na pristup donošenju odluke može biti privilegij određenih skupina korisnika s obzirom na njihovu sposobnost da artikuliraju potrebe svoje skupine (Baland and Platteau, 1996), gospodarsku važnost skupine u usporedbi s drugim korisnicima (Edwards and Steins, 1998), pa čak i motivaciju članova skupine da se njihov glas čuje (Steins and Edwards, 1998). Ujednačivanje ciljeva i obveza preuzetih međunarodnim i regionalnim sporazumima putem nacionalnog zakonodavstva sa zahtjevima lokalnog razvoja težak je i složen zadatak, najčešće daleko izvan kapaciteta većine dionika.

SPECIFIČNOSTI MORSKIH PODRUČJA

Ekološki, upravljački i institucionalni aspekti morskog okoliša dodatno kompliciraju razvoj zaštićenih morskih područja. Iskorištavanje morskih resursa promijenilo se od tradicionalnog iscrpljujućeg za ribarstvo prema neiscrppljujućem za rekreaciju i turizam. Teško je razdvojiti iskorištavanje resursa i očuvanje morskog sustava jer prirodne resurse i njihov životni prostor traže različiti korisnici za različite namjene (Kelleher and Recchia, 1998). To je osobito relevantno kada se fizičke granice teško mogu osigurati, a prava nesmetanog prolaska zajamčena su običajnim međunarodnim pravom (Kelleher and Kenchington, 1991). Iako fizičke granice kao što su morske struje, temperatura mora i salinitet postoje, one nisu tako očite promatraču kao granice na kopnu (Carr et al., 2003; Jones, 2001) i lakše ih je definirati na papiru nego na moru. Odsutnost fizičkih granica omogućuje slobodno kretanje kako korisnika tako i resursa unutar sustava. Otvorenost morskog sustava omogućuje veću povezanost nego u kopnenim sustavima, još uvijek relativno nepoznata priroda morskog okoliša otežava njegovo proučavanje, a biogeografska kompleksnost čini morski sustav prilično nepredvidivim. Nepredvidivost može potisnuti biološku opravdanost, identifikaciju uzročno-posljedičnih odnosa, pa čak i potvrdu učinkovitosti zaštite morskih područja (Ralls and Taylor, 2000). Zaštita morskih područja značajno zaostaje za razvojem zaštićenih područja na kopnu. Takva morska područja pokrivaju samo 0,5% globalne morske površine, dok je s druge strane zaštićeno 11,5% globalne površine kopna (Chape et al., 2003). Kašnjenje u razvoju zaštićenih morskih područja dobilo je posebni status na posljednjemu Svjetskom kongresu parkova, gdje se prepoznalo potrebu da se razviju metode za povećanje površine zaštićenih područja mora na predloženih dvanaest

posto od ukupne površine svjetskih oceana u sljedećih deset godina (Wells et al., 2007).

Zaštitu mora izvorno su provodile stručne agencije za reguliranje specifične industrije, najčešće ribarstva. Suvremeni pristupi daju prednost ili osnivanju manjih strogo zaštićenih „no-take” zona ili većih integriranih područja višestruke namjene (Kelleher and Kenchington, 1991). Općenito, potreba za strogom zaštitom zahtijeva da većina „no-take” zona bude relativno mala, dok područja višestruke namjene, poput primjerice Velikoga koraljnoga grebena, mogu obuhvatiti čitave ekosustave. Takav se pristup sve više koristi za utvrđivanje nekog oblika upravljanja obalnim i morskim zonama. Njegova se popularnost očituje u broju zaštićenih područja unutar kategorija V i VI po IUCN-u. Kategorijama V i VI obuhvaćeno je gotovo 54% od ukupnog broja zaštićenih morskih područja, u usporedbi s 30% svih zaštićenih područja u svijetu (Mulongoy and Chape, 2004). Prednost metode integriranoga višestrukoga korištenja jest u razvoju jedinstvene agencije za regulaciju različitih ljudskih djelatnosti (Kenchington and Kelleher, 1991). Ravnoteža između očuvanja i održivoga korištenja i dalje je problem, pogotovo u zaštićenim područjima mora višestruke namjene. Razvoj složenih upravnih odbora, koje savjetuju interesne skupine i nadležne vlasti, postao je standardna metoda za uključivanje pitanja korisnikâ. Više je razloga da značajke morskog sustava zahtijevaju sveobuhvatniji sustav upravljanja nego na kopnu.

ANALIZA STANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Općenito se može reći da zaštićena područja u Hrvatskoj pate od istih problema kao i drugdje u svijetu: nedostatnog financiranja, nedostatka koristi za lokalnu zajednicu, nedosljednog provođenja zakona i propisa, niske ekološke svijesti i obrazovanja na svim razinama te nedostatka stručnjaka i znanja (Frankić, 2004; Mackelworth, 2007; Commission for the European Communities /CEC/, 2009). Zaštićena područja najčešće se proglašavalo *ad hoc*, s vrlo malo konzultacija ili uključivanja lokalnih zajednica u identifikaciju, planiranje i razvoj mjera upravljanja, posebno ona naslijeđena od bivše države. Republika Hrvatska od osamostaljenja je potpisala i ratificirala sve glavne međunarodne konvencije i sporazume o okolišu (Trošelj and Klasić-Stanković, 2001). Važeći Zakon o zaštiti prirode (NN 70/2005) sadržava sve bitne odrednice međunarodnih konvencija i sporazuma koje je potpisala i ratificirala Republika Hrvatska. Zakon je usklađen s politikom Europske unije prema zaštiti okoliša, a poseban naglasak stavljen je na odredbe Direktive o staništima i s njom povezane mreže Natura 2000. Iako se o listi predloženih područja Natura 2000 raspravljalo s relevantnim dionicima, bit će potreban dodatni napor za završetak popisa prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji (CEC, 2009). U procesu usklađivanja nacionalnog prava s pravom Europske unije pojavljuje se niz problema na svim zakonodavnim razinama: državnoj, županijskoj, lokalnoj, kao i u upravama parkova (Frankić, 2004).

Nedavnim izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode (NN 138/2008) stvoreni su preduvjeti za integraciju zaštite prirode u sektorske strategije, no ona još nije u cijelosti provedena. I dalje postoji problem horizontalne i vertikalne integracije odredbi međunarodnih sporazuma na različitim razinama od ministarstava do različitih ustanova i ureda nadležnih za pitanja zaštite biološke raznolikosti Hrvatske. Nadležnost je rascjepkana po ministarstvima i javnim tijelima, kojima nedostaju mehanizmi koordinacije u donošenju

odluka, osobito u okviru Državnog zavoda za zaštitu prirode (DZZP) (CEC, 2009). Uspostava različitih kategorija zaštićenih područja također je raspodijeljena po različitim razinama vlasti. Zakone o proglašenju nacionalnih parkova i parkova prirode donosi Hrvatski sabor, stroge i posebne rezervate proglašava Vlada, dok o ostalim kategorijama odlučuju županijske skupštine (UNEP-MAP RAC / SPA, 2007). Ne postoji konzistentan sustav informiranja, obrazovanja, obuke ili upravljanja, a premještanje Uprave za zaštitu prirode iz Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva u Ministarstvo kulture ne ostavlja dojam logičke integracije (Frankić, 2004; CEC, 2004). Osim toga zbog nedostatka odgovarajućega institucionalnog financiranja DZZP se u velikoj mjeri oslanja na vanjske izvore, posebice na Europsku uniju (Mackelworth, 2007).

Na lokalnoj i županijskoj razini također je, čini se, vrlo malo zalaganja za integriranje zaštićenih područja u procedure prostornog planiranja prilikom izrade županijskih, gradskih i općinskih prostornih planova, planova nižeg reda ili primjerice planova razvoja turizma. Vrlo se često zaštita područja, kao i drugi projekti održivog razvoja percipiraju kao prijetnja lokalnom razvoju (Mackelworth and Carić, 2010). Postoji i nedostatak kapaciteta i institucionalnog jačanja na lokalnoj razini za upravljanje pitanjima zaštite područja (CEC, 2009). Jedan je od glavnih problema sukob između lokalnih zajednica i uprava zaštićenih područja, uglavnom zbog načina na koji su donesene odluke o proglašenju te neriješenih pitanja privatnog vlasništva. U nekim zaštićenim područjima došlo je do izravnih protestnih akcija, poput požara u Parku prirode Vransko jezero 2003. (Ivićev-Balen, 2003).

Na razini upravljanja zaštićenim područjima nedostaju jasni ciljevi očuvanja, zbog manjka osnovnih znanstvenih podataka i procjene stanja u okolišu (Frankić, 2004). Situaciju dodatno pogoršava nedostatak infrastrukture, opreme i motiviranoga stručnog kadra za kontrolu zaštićenih područja i nadzor nad njima. Mnoga zaštićena područja nemaju jedinstvene planove upravljanja i odgovarajuću upravu. Čak ni tamo gdje postoje upravni odbori, nisu dovoljno dobro organizirani ili sastavljeni kako bi mogli pružiti potrebnu potporu zaštićenim područjima. U savjetodavne odbore trebalo bi uključiti predstavnike ministarstava, znanstvenih institucija, županija, općina i lokalnih dionika. Unatoč tome u pravilu se sastoje od politički imenovanih predstavnika lokalne zajednice, a ne stručnjaka ili legitimnih predstavnika interesnih skupina (Mackelworth, 2007). Nastavak uobičajenog iskorištavanja područja od lokalnih stanovnika i posjetitelja, nedostatak institucionalnoga kapaciteta i volje te općenito nepoštovanje propisa čine mnoga zaštićena područja tek nešto malo drugačijima od parkova „na papiru” (Frankić, 2004).

Više od trećine nacionalnog teritorija Republike Hrvatske čini more, a hrvatska politika zaštite područja odražava globalni trend. Površina kopnenih područja pod nekim oblikom zaštite u Republici Hrvatskoj iznosi 9,4% od ukupne površine kopna (DZZP, 2008). Istovremeno, ukupno je manje od 1,4% hrvatskoga teritorijalnog mora pod zaštitom. Iako se Zakon o zaštiti prirode (NN 70/2005) smatra naprednim i detaljnim, malo pozornosti posvećuje razvoju morskih i obalnih zaštićenih područja (UNEP-MAP RAC / SPA, 2007). U Republici Hrvatskoj postoji sedam zaštićenih područja s morskom komponentom, međutim u većini slučajeva očuvanje morske biološke raznolikosti nije bio njihov izvorni primarni cilj. Iako samo dva zaštićena morska područja u Hrvatskoj, Park prirode Lastovsko otočje i Park prirode Telašćica imaju kategorije zaštite prema IUCN-u, koje posebno uključuju

društvene i ekonomske ciljeve, i u svim ostalim zaštićenim područjima mora još i danas postojati neki oblik uporabe resursa, osobito u turizmu.

Tri hrvatska nacionalna parka Brijuni, Kornati i Mljet nalaze se na otocima ili skupinama otoka i otočića (UNEP-MAP RAC / SPA, 2007). Mjere upravljanja uglavnom se odnose na zaštitu ekosustava i na rekreativnu uporabu, a primarni razlog za zaštitu većine tih područja njihova je estetska vrijednost, a ne bioraznolikost. U vrijeme njihova proglašenja bilo je malo raspoloživih znanstvenih podataka koji bi opravdali mjere zaštite, a tek su nedavno granice nacionalnih parkova proširene kako bi se uključilo okolno morsko područje (Benović et al., 1999). Ti su nacionalni parkovi i dalje pod snažnim pritiskom prije svega turizma, ali usto na Kornatima i Mljetu postoje dodatni problemi bespravne gradnje, lokaliziranih zagađenja, nekontroliranog pristupa i ilegalnog ribarenja posjetiteljâ i lokalnih stanovnika. Limski i Malostonski zaljev zaštićeni su u kategoriji posebnih rezervata u moru s primarnim ciljem upravljanja u znanstvene svrhe. No oba su zaljeva zaštićena kao bi se očuvala tradicionalna područja za uzgoj školjkaša s namjerom očuvanja postojeće i buduće proizvodnje školjkaša (Benović et al., 1999). Ipak, nastavljena je rekreacijska uporaba zaljeva s povećanim rizikom od onečišćenja koje bi ugrozilo proizvodnju školjkaša. Park prirode Telašćica zaljev je na Dugom otoku koji obuhvaća devetnaest otoka i otočića unutar i uz njega. Također je primarno bio proglašen zaštićenim područjem ponajprije zbog estetike, a 1980. proširen je kako bi se uključilo morsko dno sa zanimljivim arheološkim naslijeđem.

U rujnu 2006. Hrvatski sabor donio je odluku o proglašenju novog parka prirode Lastovskog otočja, koje je drugo po veličini zaštićeno morsko područje u Hrvatskoj (UNEP-MAP RAC / SPA, 2007). Park prirode osnovan je zbog kopnenih i morskih prirodnih vrijednosti te arheoloških nalaza i bogate kulturne baštine područja. Temeljni su razlozi zaštite biološki, ali s konceptom višestrukoga korištenja kao osnovnog načela. Područje je predloženo za zaštitu nakon 1990., što je značajno iz dva razloga. Prvi slijedi prethodnu raspravu s obzirom na evoluciju modela zaštite područja na globalnoj razini. Drugi značajni razlog leži u činjenici da je područje zaštićeno nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, a time su u ranim stadijima razvoja zaštite tog područja postojale rasprava na lokalnoj razini i opća želja da se katalizira lokalna podrška proglašenju parka prirode. No unatoč pokušajima konzultacije početna lokalna podrška proglašenju zaštićenog područja s vremenom je opala (Frankić, 2004; WWF, 2006).

Ipak, možemo reći da je učinjen napredak u razvoju upravljanja tim morskim područjima. Razvoj planova upravljanja za pet zaštićenih područja: Brijuni, Kornati, Mljet, Telašćica i Lastovsko otočje, s rokom donošenja 2012., istaknut je kao prioritet za Hrvatsku u najnovijemu državnom izvješću za Konvenciju o biološkoj raznolikosti (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2009). Zaštićeno područje koje je također navedeno u tom izvješću iz 2009., ali u praksi više ne postoji jest cresko-lošinjski rezervat u moru.

ZAŠTIĆENO PODRUČJE MORA U CRESKO-LOŠINJSKOM AKVATORIJU

Tijekom desetogodišnjeg razdoblja od 1992. do 2002. pripremljene su tri varijante prijedloga za zaštitu područja mora u cresko-lošinjskom akvatoriju (Balenović et al., 1992; Bearzi, 1995; Mackelworth et al., 2002). Primarni argument za zaštitu područja u svakom

od prijedloga bio je prisutnost populacije dobrih dupina (*Tursiops truncatus*), prioritetne zaštićene vrste prema nacionalnim i međunarodnim propisima. Zbog velike gospodarske važnosti tog područja u turizmu i ribarstvu, u svim se varijantama predlagalo zaštitu tog područja kao područja višestruke namjene prema smjernicama IUCN-a. Iako su prijedloge koje su sastavili Balenović et al. (1992) i Bearzi (1995) podržali neki lokalni dionici, nisu se razvili, uglavnom zbog tadašnjeg stanja u Republici Hrvatskoj. U sljedeću, obnovljenu verziju prijedloga iz 2002. uključen je i ažurirani pregled međunarodnih i regionalnih sporazuma, potpisan i ratificiran u Hrvatskom saboru (Mackelworth et al., 2002). Taj je prijedlog podržao Hrvatski prirodoslovni muzej te je dostavljen Državnom zavodu za zaštitu prirode. Uz njihovu podršku i potporu tajništva Sporazuma o zaštiti kitova u Crnome moru, Sredozemnome moru i susjednome atlantskom području (ACCOBAMS), predviđeno je financiranje interdisciplinarne analize mogućih modela upravljanja područjem (Mackelworth et al., 2003).

Cilj dokumenta „Utvrđivanje kritičnih staništa i analiza načina upravljanja budućim cresko-lošinjskim zaštićenim područjem” bio je kombinirati biološke aspekte s društvenim kontekstom te osigurati jasne i razumljive savjete za buduće upravljanje. Iako je izvješće o biološkim aspektima bilo fokusirano na populaciju dobrih dupina, uvršteni su i podaci o drugim zaštićenim vrstama i stanišnim tipovima na tom području. Od posebne su važnosti za očuvanje podmorska koraligenska zajednica oko otoka Čutina, kojoj prijete uništavanje zbog nekontroliranog ronjenja i zalutalih mreža (Arko-Pijevac et al., 2003), zatim morske kornjače glavate želve, koje iz gnjezdista u Grčkoj dolaze u sjeverni Jadran radi hranjenja, a glavnu prijetnju predstavljaju im ribolovne aktivnosti (Lazar et al., 2004), i gnijezdeće populacije morskih ptica pronađene na otočićima unutar područja predloženog za zaštitu, kojima prijete uznemirivanje zbog nekontroliranog razvoja turizma (Benussi, 1991). U taj prijedlog za zaštitu područja bili su uvršteni i aspekti kulturne baštine arhipelaga, posebno arheološko nalazište u blizini otoka Orjule, gdje je pronađena izvorna grčka brončana statua Apoksiomena (Sténuit et al., 2001). Već su u toj fazi razgovora s lokalnim stanovništvom utvrđeni izostanak bilo kakve jasne strategije razvoja za otok u cjelini i nedostatak informacija o zaštićenim morskim područjima. Ispitanici su istaknuli nedostatak povjerenja u sposobnosti, mogućnosti i volju državne vlasti za razvoj i uspostavu zaštićenoga morskog područja na pravedan i transparentan način (Mackelworth et al., 2003).

U navedenom dokumentu identificirane su dvije glavne gospodarske namjene prostora – za ribarstvo i turizam. Iako ribarstvo ima učinka u kompeticiji za plijen s dupinima, bilo je malo izravnog utjecaja na populaciju, posebno od malih lokalnih ribara. Kao glavna prijetnja u tom području identificiran je prekomjerni i nekontrolirani rast turizma, posebice povećanje uporabe brzih plovila kao što su gliseri, skuteri i motorne jahte. Uznemirivanje bukom i fizičko uznemirivanje dupina osobito su naglašeni u ljetnim mjesecima (Mackelworth et al., 2003).

Dokument „Utvrđivanje kritičnih staništa i analiza načina upravljanja budućim cresko-lošinjskim zaštićenim područjem” pružio je osnovu za razvoj stručne podloge za zaštitu područja koju je izradio Državni zavod za zaštitu prirode (Maričević, 2006). U listopadu 2005., na temelju zaključaka stručne podloge, Državni zavod za zaštitu prirode podnio je Ministarstvu kulture, kao nadležnom tijelu, zahtjev za uvođenjem mjere pre-

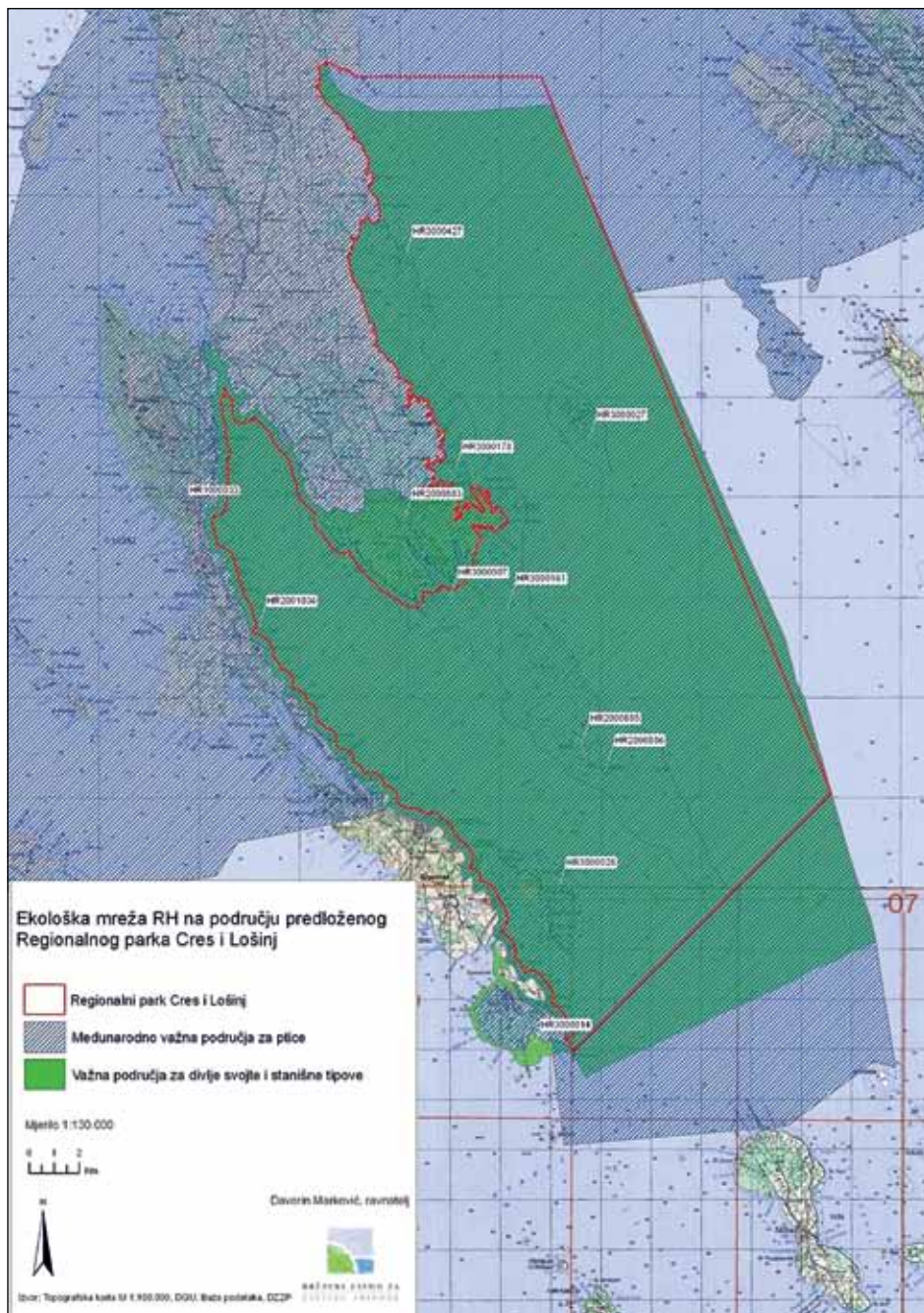
ventivne zaštite u kategoriji posebnog rezervata u moru (Maričević, 2006). Temeljem tog zahtjeva Ministarstvo kulture Republike Hrvatske izdalo je 26. srpnja 2006. Rješenje o preventivnoj zaštiti dijela mora uz istočne obale otoka Cresa i Lošinja u kategoriji posebnog rezervata – rezervata u moru. No ta je odluka provedena bez javne rasprave. Kada je proglašena preventivna zaštita u cresko-lošinjskome morskom području, bilo je to najveće pojedinačno morsko područje stavljeno pod zaštitu radi očuvanja biološke raznolikosti u Hrvatskoj. S površinom od 52.335 hektara više je nego udvostručilo ukupnu površinu zaštićenih morskih područja u Hrvatskoj.

Između 26. srpnja 2006. i 26. srpnja 2009. područje je bilo pod preventivnom zaštitom. Prema Zakonu o zaštiti prirode (NN 70/2005), preventivna zaštita može trajati maksimalno tri godine i u tom je razdoblju uporaba prostora ograničena na samo one aktivnosti koje su bile prisutne u trenutku proglašenja. Za sve ostale aktivnosti i svaku novu uporabu prostora potrebno je dopuštenje nadležnog tijela. Između listopada 2005. i srpnja 2006., kada je Ministarstvo kulture razmatralo mogućnost uvođenja mjera zaštite, u mjestu Nerezine na istočnoj strani otoka Lošinja predložena je izgradnja nove marine upravo u području predloženom za zaštitu. Proglašenje preventivne zaštite područja izravno je utjecalo na razvoj marine u Nerezinama, zahtijevajući novu procjenu utjecaja na okoliš prije izdavanja građevinske dozvole. U vakuumu koji je nastao zbog nedostatka odgovarajućih konzultacija i uključivanja javnosti u proces zaštite područja kod pojedinih se lokalnih interesnih skupina razvio otpor izazvan dezinformacijama i glasinama. Osobitu bojazan izazvale su glasine da će se mjerama zaštite prirode zaustaviti ribarstvo i turizam unutar područja, unatoč dokumentima kojima se promovirao oblik zaštite koji omogućuje višestruku namjenu područja. Dvije su interesne skupine bile osobito glasne sa svojim primjedbama, lokalni mali brodari i ribari.

Preventivna zaštita omogućuje razdoblje za utvrđivanje tijela upravljanja i pripremu plana upravljanja. Prema Zakonu o zaštiti prirode (čl. 72 st. 3, NN 70/2005), za područja zaštićena u kategoriji posebnog rezervata nadležna je županijska javna ustanova za zaštitu prirode, kao institucija odgovorna za upravljanje. Prema istom Zakonu (čl. 72 st. 4, NN 70/2005), kategorija posebnog rezervata omogućuje županiji prijenos nadležnosti na jedinicu lokalne samouprave, u ovom slučaju Grad Mali Lošinj. Iako nadležne državne institucije nisu u tom razdoblju sazivale formalne sastanke s lokalnim stanovništvom, nekoliko nevladinih udruga te lokalni Rotary klub organizirali su javne tribine na otoku. No tim je sastancima manjkala službena potvrda te ih se većinom smatralo posve informativnima i bez pravih ovlasti. Nakon isteka razdoblja preventivne zaštite Vlada Republike Hrvatske trebala bi donijeti odluku o trajnoj zaštiti područja (UNEP-MAP RAC / SPA, 2007).

Kad se rok za istek preventivne zaštite približio, stručni tim Državnog zavoda za zaštitu prirode proveo je 28 intervjua s dionicima. Kao rezultat tih razgovora Državni zavod predložio je promjenu kategorije zaštićenoga morskog područja iz posebnog rezervata u regionalni park. Taj se prijedlog temelji na činjenici da je posebni rezervat jedna od najstrožih kategorija propisanih zakonom, a područje mora predloženo za zaštitu relativno je veliko te je zbog toga velik i otpor lokalnog stanovništva prema takvoj vrsti zaštite (Fabrio-Čubrić i dr., 2009). U stručnoj se podlozi ističe da je uz pravilno zoniranje i odgovarajuće mjere zaštite unutar regionalnog parka mogućnost zaštite dupina jednaka

Zaštićena područja – temelj za očuvanje prirode ili podloga za održivi razvoj?
Primjer zaštićenog područja mora u cresko-lošinjskom arhipelagu

Sl. 1. Područje cresko-lošinjskog akvatorija predloženo za zaštitu u kategoriji regionalnog parka (Fabrio-Čubrić i dr., 2009)

Fig. 1 Proposed territory of the Lošinj MPA with category change from Special Reserve to Regional Park (after: Fabrio-Čubrić et al., 2009)

kao u kategoriji posebnog rezervata, ali s manjim mogućim posljedicama za lokalnu zajednicu (Fabrio-Čubrić i dr., 2009).

RASPRAVA

Uspostavljanje ravnoteže između međunarodnih propisa o zaštiti prirode i zahtjeva lokalnog razvoja posvuda je u svijetu prepoznato kao jedan od najtežih koraka u uspostavljanju zaštićenih područja mora i upravljanju njima (Agardy, 2000; Jones, 2001; Kelleher and Recchia, 1998; Mascia, 2004). Način na koji se međunarodni sporazumi o zaštiti prirode provode na nacionalnoj i lokalnoj razini određuju institucije odgovorne za njihovu provedbu. Sukladno tome za ispunjavanje preuzetih obaveza potrebni su određeno vrijeme, novac i energija, ovisno o kompatibilnosti, sposobnosti i kapacitetima nadležnih državnih institucija (Young, 2002). U slučaju Hrvatske nadležne su institucije Državni zavod za zaštitu prirode i Uprava za zaštitu prirode Ministarstva kulture.

Neuspjeh Ministarstva kulture u određivanju i uspostavi zaštićenih područja za vrste od međunarodne, regionalne i nacionalne važnosti može se protumačiti kao kršenje obaveza koje je preuzela Republika Hrvatska. Iako su mnogi od tih međunarodnih sporazuma otvoreni za interpretaciju, ugovor Republike Hrvatske s Europskom unijom te zahtjev za ispunjavanje direktiva Europske unije obvezujući su. Iako Zakon o zaštiti prirode (NN 70/2005) te njegove Izmjene i dopune (NN 138/2008) usklađuju hrvatsko pravo s međunarodnim sporazumima i direktivama Europske unije, izostanak njegove primjene u ovom slučaju oslabljuje ispunjenje obaveza države. Promjena kategorije u regionalni park, koji proglašavaju županijske vlasti, ne temelji se na biološkim osnovama ili na načelu demokratske supsidijarnosti, već na načelu političkog odricanja na nacionalnoj razini. Kako nikad nije pripremljen pravilnik o unutarnjem uređenju zaštićenog područja, teško je analizirati kako promjena kategorije može utjecati na primarni cilj. Promjena kategorije zaštićenog područja mora vjerojatno i ne bi imala veliki utjecaj na očuvanje populacije dupina da su granice područja ostale iste. No u novom su prijedlogu unesene promjene koje omogućuju gospodarski razvoj uz obale otoka Lošinja i Cresa, uključujući i područje oko naselja Nerezine. Time je stvoren potencijal za izravno ugrožavanje primarnog cilja zaštite područja mora, očuvanje populacije dupina. Već u ranoj fazi procesa preventivne zaštite bilo je jasno da je razvoj marine u Nerezinama bez skupe dodatne procjene utjecaja na okoliš moguć samo ako se ukloni status zaštićenog područja, ili promijene granice zaštićenog područja mora. Iako se posvuda u svijetu granice zaštićenih morskih područja ponekad definiraju temeljem pragmatičnih načela, kao što su konture dubine, udaljenost od obale, linije geografske duljine i širine, odnosno granice nadležnosti vlasti (NOAA, 2005), mijenjanje granica iz ekonomskih razloga suprotno je načelima mnogih međunarodnih sporazuma o zaštiti prirode. Posebno je važna u ovom slučaju Direktiva o staništima, u kojoj stoji da se promjene mogu provesti samo zbog „imperativnog razloga prevladavajućeg javnog interesa” (CEC, 1992, članak 6.4).

Prije donošenja Rješenja o preventivnoj zaštiti područja pregovori između istraživača, ribara i lokalne zajednice općenito su bili vrlo pozitivni. Suradnički projekti istraživanja populacija morskih pasa i kornjača u regiji provedeni su uz pomoć lokalnih ribara. Prisutnost populacije dupina iskorištena je za promicanje otoka te je slogan „Lošinj otok dupina” upotrijebljen u marketinškoj strategiji lokalne turističke zajednice, uz potporu

lokalnih vlasti. Postojala je mogućnost da se razvije prijedlog zaštite morskog područja temeljen na prisutnoj lokalnoj promociji otoka. No iznenadno i naglo donošenje Rješenja o proglašenju preventivne zaštite i potom šutnja iz nadležnog Ministarstva kulture doveli su do otpora i tamo gdje je dotad postojala suradnja.

Općenito je poznato da pružanje transparentnih, razumljivih i dosljednih informacija i mogućnosti za lokalne zajednice da sudjeluju u ranim fazama procesa zaštite područja može pomoći u identificiranju i rješavanju potencijalnih sukoba. Sudjelovanje širokoga kruga dionika povećava legitimitet zaštićenih morskih područja te tako i njihovu održivost (Svjetska banka, 2006; Christie et al., 2003). Država treba nastojati omogućiti širi demokratski proces i rješavanje problema uz sudjelovanje građana. Potreban je zajednički napor kako bi se potaknulo sve članove zajednice da se uključe u participativni proces zaštite. No koncept sudjelovanja javnosti još je uvijek prilično stran u bivšim socijalističkim zemljama (Chloupkova et al., 2003; Paldam and Svendsen, 2002). Poput stanovnika mnogih drugih bivših socijalističkih država, hrvatski građani nisu navikli da se traži njihovo mišljenje, već da država donosi odluke za njih. Iako se povijest upravljanja u regiji više ne treba smatrati valjanim izgovorom za izostanak sudjelovanja javnosti, opći nedostatak iskustva s participativnim procesima ostavlja dojam u javnosti da kreatori politike vjerojatno nisu spremni preuzeti odgovornost dok ih se stvarno na to ne natjera (Ray, 2004). Temeljito istraživanje mišljenja lokalne zajednice zahtijeva jako puno vremena i novca te je očito da ga nadležne institucije nisu bile u stanju ili nisu htjele provesti. Lakše je uzeti u razmatranje samo prigovore najglasnije manjine, koja inače lakše privlači pozornost vlasti, nego istražiti potencijalnu podršku tihe većine. Opće nepovjerenje u spremnost vlasti da otvori široki dijalog bilo je istaknuto u dokumentu „Utvrdjivanje kritičnih staništa i analiza načina upravljanja budućim cresko-lošinjskim zaštićenim područjem” (Mackelworth et al., 2003), a odražava opći pad povjerenja, sudjelovanja javnosti i povjerenja u institucije u Republici Hrvatskoj (Skrbiš, 1999; Spajik-Vrkaš, 2001; Štulhofer, 2004). Površni pokušaji participativnog procesa često su fokusirani na pristup lokalnoj eliti (Murphree, 1994). Ipak, uvijek su pripadnici lokalne elite ti koji promoviraju razvoj ili su u političkoj i gospodarskoj vezi s glavnim razvojnim projektima unutar zajednice. U zaštićenim morskim područjima gospodarska važnost turizma često dovodi do toga da mnogi tradicionalni dionici, poput ribara, postaju sporedni (Christie et al., 2003; Garaway and Esteban, 2003). Ipak, u ovom su slučaju najglasnije i najaktivnije interesne skupine bili ribari i vlasnici izletničkih brodova, koji su čak i izravno prijetili akcijama ubijanja dupina ili blokiranja luka (Purić, 2008). Da su nadležne institucije ozbiljnije i dublje zagreble ispod površine, mogle su otkriti skrivene namjere te da pojedine interesne skupine povezane s turizmom, posebice u Nerezinama, namještaju procese.

ZAKLJUČAK

Granica između očuvanja prirode i održivog razvoja, ili onog što se često prikazuje kao održivi razvoj, sve je manje očita. Lokalne zajednice imaju neupitno pravo da sudjeluju u projektima očuvanja. Zaštita prirode sve se više kroji prema potrebama ljudi, umjesto da se upravlja ljudskim djelovanjem tako da se očuva biološka raznolikost.

U opisanom slučaju dva su glavna pitanja. Prvo je nesposobnost državne vlasti da

prevede međunarodne obaveze u praksu zaštite, a drugo odsutnost bilo kakvih pravih pokušaja da se potpuno surađuje s lokalnom zajednicom. U podilaženju glasnoj lokalnoj manjini država nije ostvarila traženu međunarodnu razinu zaštite ciljne vrste za cresko-lošinjsko zaštićeno područje mora. Čini se da odluka o promjeni kategorije zaštićenog područja mora nije bila utemeljena na biološkim osnovama, već na političkom pritisku kako bi se Ministarstvo kulture maknulo iz antagonističke pozicije. Umjesto razvijanja veza između okoliša i gospodarskoga kapitala koji prisutnost dupina donosi otoku fokus je bio na umirivanju glasne manjine, a ne rješavanju šireg problema. Ograničavanje sudjelovanja javnosti u procesu proglašavanja zaštićenog područja ugrozilo je legitimitet procesa i koncept „regionalnog parka”. Možda bi bilo bolje ukloniti status zaštićenog područja umjesto da se nastoji kombinirati očuvanje prirode i razvitak s razblaženom kategorijom zaštite. To je međutim malo vjerojatno jer bi značilo uklanjanje više od pedeset posto od ukupnog teritorija zaštićenih morskih područja koje je država proglasila te bi te promjene valjalo objasniti relevantnim međunarodnim organizacijama. Bolje je reinterpretirati „prevladavajući javni interes” koji odražava stajalište lokalne elite, čime se opravdava promjena kategorije zaštićenoga morskog područja.

ZAHVALE

Autori zahvaljuju kolegama koji rade u različitim institucijama i nevladinim organizacijama na području čitavog Sredozemlja, a koji su svojim komentarima u prethodnim nacrtima ovog rada pridonijeli njegovu stvaranju. Mišljenja izražena u ovome radu isključiva su odgovornost autorâ i ne moraju ni na koji način odražavati stavove organizacija koje su financirale njegov nastanak.

LITERATURA

- Agardy, T., 2000: Information Needs for Marine Protected Areas: Scientific and Societal, *Bulletin of Marine Science* 66(3), 875-888.
- Arko-Pijevac, M., Kovačić, M., Kirinčić, M., Benac, Č., Gržančić, Ž., 2003: *Biological and Geological Valoration of the Coastline and Submarine Area of the Islands Ćutin Mali and Ćutin Veli Aiming to Establish a Protected Area*, Izvješće za Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja.
- Baland, J., Platteau, J., 1996: Halting Degradation of Natural Resources: Is There a Role for Rural Communities?, *Clarendon Press*, Oxford.
- Balenović, V., Bearzi, G., Notarbartolo di Sciara, G., Bonomi, L., Zahtila, E., 1992: *The Cres-Lošinj Dolphin Reserve: Proposal for the institution of a marine reserve in the waters adjacent to the eastern coast of Cres and Lošinj*, neobjavljeni dokument, pp 14.
- Bearzi, G., 1995: The Cres-Lošinj Dolphin Reserve: Modifications, Updates and Further Suggestions, *Tethys Research Institute Technical Report* 95-3, Milano.
- Benović, A., Peharda, M., Onofri, V., 1999: Marine protected areas in the Mediterranean Sea: Croatian experiences, u: *Scientific design and monitoring of Mediterranean marine protected areas*, CIESM Workshop Series, pp 29-31.

Zaštićena područja – temelj za očuvanje prirode ili podloga za održivi razvoj?
Primjer zaštićenog područja mora u cresko-lošinjskom arhipelagu

- Benussi, E., 1991: Distribuzione e Stima della Popolazione Nidificante di Cormorano dal Cuiffo (*Phalacrocorax desmarestii Payraudeau*, 1826) nell'Adriatico Settentrionale, *Supplementa Ricerche Biologia Selvaggina* 17, 21-25.
- Berkes, F., 2004: Rethinking Community Based Conservation, *Conservation Biology* 18(3), 621-630.
- Carr, M., Neigel, J., Estes, J., Andelman, S., Warner, R., Largier, J., 2003: Comparing Marine and Terrestrial Ecosystems: Implications for the Design of Coastal Marine Reserves, *Ecological Applications* 13(1), S90-S107.
- Chape, S., Blyth, S., Fish, L., Fox, P., Spalding, M., 2003: *2003 United Nations List of Protected Areas*, IUCN, Gland, Switzerland.
- Chloupkova, J., Svendsen, G. L. H., Svendsen, G. T., 2003: Building and Destroying Social Capital: The Case of Cooperative Movements in Denmark and Poland, *Agriculture and Human Values* 20, 241-252.
- Christie, P., Lowry, K., White, A., Oracion, E., Sievanen, L., Pomeroy, R., Pollnac, R., Patlis, J., Eisma, R., 2005: Key Findings from a Multidisciplinary Examination of Integrated Management Process Sustainability, *Ocean & Coastal Management* 48, 468-483.
- Christie, P., McCay, B., Miller, M., Lowe, C., White, A., Stoffle, R., Fluharty, D., McManus, L., Chuenpagdee, R., Pomeroy, C., Suman, D., Blount, B., Huppert, D., Eisma, R., Oracion, E., Lowry, K., Pollnac, R., 2003: Toward developing a complete understanding: A social science research agenda for marine protected areas, *Fisheries* 28(12), 22-26.
- Commission of the European Communities (CEC), 2004: *Communication from the commission: opinion on Croatia's application for membership of the European Union*, COM (2004) 257 Final, pp 129.
- Commission of the European Communities (CEC), 2009: Commission Staff Working Document: *Croatia 2009 Progress Report SEC (2009) 1333*, pp 73.
- Dudley, N. (Ed.), 2008: *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, Gland, Switzerland: IUCN. x + 86pp.
- Edwards, V., Steins, N., 1998: Developing an Analytical Framework for Multiple-Use Commons, *Journal of Theoretical Politics* 10(3), 347-383.
- Fabrio Čubrić, K., Leko, K., Maričević, A., Marković, D., Pećarević, M., Štrbenac, A., Zlatar, V., Zupan, I., Zwicker Kompar, G., 2009: *Regionalni park Lošinj i Cres – Stručna podloga za zaštitu*, Državni zavod za zaštitu prirode (DZZP), Zagreb.
- Frankic, A., 2004: Conservation and Sustainable Use of Biodiversity in the Dalmatian Coast through Greening Coastal Development, *Progress Report, UNDP/GEF 'Coast' Project*.
- Garaway, C., Esteban, N., 2003: Increasing effectiveness through working with local communities, *Guidelines for the Caribbean, Marine Resource Assessment Group Ltd*, London, UK.
- Graham, J., Amos, B., Plumptre, T., 2003: Governance Principles for Protected Areas in the 21st Century, *Institute On Governance Policy Brief No. 15*, Ottawa: Institute on Governance (IOG).
- Jones, P. J. S., Burgess, J., 2005: Building Partnership Capacity for the Collaborative Management of Marine Protected Areas in the UK: A Preliminary Analysis, *Journal of Environmental Management* 77, 227-243.
- Jones, P. J. S., 2001: Marine Protected Area Strategies: Issues, Divergences and the Search for Middle Ground, *Reviews in Fish Biology and Fisheries* 11(3), 197-216
- Kelleher, G., Kenchington, R., 1991: Guidelines for Establishing Marine Protected Areas, *A Marine Conservation & Development Report*, IUCN, Gland, Switzerland.
- Kelleher, G., Recchia, C., 1998: Editorial – Lessons from Marine Protected Areas Around the World, *Parks* 8(2), 1-4.
- Khwaja, A., 2001: Can Good Projects Succeed in Bad Communities? Collective Action in the Himalayas, John F. Kennedy School of Government Harvard University Faculty Research Working Papers Series.
- Lane, M., 1997: Aboriginal Participation in Environmental Planning, *Australian Geographical Studies* 35(3), 308-324.

- Lazar, B., Margaritoulis, D., Tvrtković, N., 2004: Tag Recoveries of the Loggerhead Sea Turtle (*Caretta caretta*), in the Eastern Adriatic Sea and Implications for Conservation, *Journal of Marine Biological Association*, U.K. 84, 1-5.
- Locke, H., Dearden, P., 2005: Rethinking Protected Area Categories & the New Paradigm, *Environmental Conservation* 32(1), 1-10.
- Mackelworth, P., Carić, H., 2010: Gatekeepers of island communities: exploring the pillars of sustainable development, *Environment, Development and Sustainability* 12, 463-480.
- Mackelworth, P., 2007: *Convergence of Marine Protected Area Policy with Common Pool Research Theory, a case study: The Lošinj Dolphin Reserve, Croatia*, doktorska disertacija, University of London, 2007., pp 275.
- Mackelworth, P., Fortuna, C., Holcer, D., Wiemann, A., Giannoni, L., Lazar, B., 2003: *The Identification of Critical Habitats and the Analysis of the Management Procedures for the Future Lošinj-Cres Marine Protected Area*, Izvještaj pripremljen za Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja prema ugovoru Klasa 112-04/02-01/134, Ur. br. 531-06/1-02-1.
- Mackelworth, P., Holcer, D., Fortuna, C., 2002: The Lošinj Dolphin Reserve, Kvarnerić, Northern Adriatic, *Proposal for creation of Special Zoological Reserve*, pp 13. Plavi svijet Institut za istraživanje i zaštitu mora, Veli Lošinj, veljača 2002.
- Maričević, A., 2006: *Posebni rezervat u moru Cres-Lošinj – Stručna podloga za zaštitu*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu prirode.
- Mascia, M., 2004: Social Dimensions of Marine Reserves, u: *Sobel, J i Dahlgren, C (Eds.), Marine reserves: A Guide to Science, Design and Use*, Island Press.
- Mascia, M., Brosius, J., Dobson, T., Forbes, B., Horowitz, L., McKean, M., Turner, N., 2003: Conservation and the Social Sciences, *Conservation Biology* 17(3), 649-650.
- McClanahan, T., 2004: The Limits to Beyond Boundaries, *Aquatic Conservation: Marine & Freshwater Ecosystems* 14, 1-4.
- Mulongoy, K., Chape, S., 2004: *Protected Areas & Biodiversity: An overview of key issues*, UNEP-WCMC Biodiversity Series No. 21.
- Murphree, M. W., 1994: The Role of Institutions in Community-based Conservation, u: *Western, D. i Wright, R.W. (Eds.). Natural Connections: Perspectives in community based conservation*, Island Press.
- National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA), 2005: *Enforcing US Marine Protected Areas: Synthesis Report*, Coastal Services Center.
- Paldam, M., Svendsen, G., 2002: Missing Social Capital and the Transition in Eastern Europe, *Journal for Institutional Innovation, Development and Transition* 5, 21-34.
- Phillips, A., 2003: *Turning Ideas on Their Head: The New Paradigm For Protected Areas*, The George Wright Forum, 20(2), 8-32.
- Radaelli, C., 2001: *Democratising expertise? Paper delivered to the conference on La représentation dans l'Union européenne*, CERI – Sciences Po, Paris, 4 May.
- Ralls, K., Taylor, B. L., 2000: Better Policy and Management Decisions through Explicit Analysis of Uncertainty: New Approaches from Marine Conservation, *Environmental Conservation* 14(5), 1240-1242.
- Ravetz, J. R., 1999: What is Post-Normal Science, *Futures* 21, 647-653.
- Ray, G. C., 2004: Reconsidering 'dangerous targets' for marine protected areas, *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems* 14(2), 211-215.
- Sapountzaki, K., Wassenhoven, L., 2005: Consensus Building and Sustainability: Some Lessons from an Adverse Local Experience in Greece, *Environment, Development and Sustainability* 7, 433-452.
- Skrbiš, Z., 1999: *Long Distance Nationalism. Diasporas, Homelands and Identities*, Ashgate Publishing, Aldershot.
- Spajik-Vrkaš, V., 2001: Stocktaking Research on Policies for Education for Democratic Citizenship and Management of Diversity in South-East Europe, *Country Report: Croatia*, DGIV/EDU/CIT (2001).

Zaštićena područja – temelj za očuvanje prirode ili podloga za održivi razvoj?
Primjer zaštićenog područja mora u cresko-lošinjskom arhipelagu

- Steins, N. A., Edwards, V. M., 1998: Harbour Resource Management in Cowes, Isle of Wight: An Analytical Framework for Multiple Use Decision-making, *Journal of Environmental Management* 54, 67-81.
- Sténuit, M., Sténuit, R., Orlić, M., Gluščević, S., 2001: A preliminary report on the discovery and recovery of a bronze *Apoxyomenos* off Vele Orjule, Croatia, *The International Journal of Nautical Archaeology* 30(2), 196-210.
- Svjetska banka, 2006: *Scaling up marine management – the role of marine protected areas*, Report No. 36635 – GLB, pp 120.
- Štulhofer, A., 2004: *Perception of Corruption and the Erosion of Social Capital in Croatia 1995-2003*, neobjavljeno izvješće.
- Trošelj, S., Klasić-Stanković, L., 2001: Country Report, Republic Of Croatia, Ministry Of Environmental Protection And Physical Planning, Marine And Coastal Protection Unit - National Focal Point For SPA/RAC, *Fifth meeting of the National Focal Points for SPA*, Valencia, 23-26 April 2001.
- UNEP-MAP RAC/SPA, 2007: *Mediterranean countries' needs for legal, policy and institutional reforms to strengthen the management of existing Marine Protected Areas*, By Scovazzi, T. & C. Shine. Ed. RAC/SPA, Tunis, 139 pp.
- Wells, S., Burgess, N., Ngusaru, A., 2007: Towards the 2012 marine protected area targets in Eastern Africa, *Ocean and Coastal Management* 50, 67-83.
- Western, D., Wright, R. M., 1994: The Background to Community-based Conservation, u: *Western, D., Wright, R.M. i Strum, S.C. (Eds.), Natural connections: Perspectives in community-based conservation*, Island Press, USA.
- WWF, 2006: *Natura 2000 in Europe. An NGO assessment*, Budimpešta, 92 str.
- Young, O., 2002: Institutional Interplay: The Environmental Consequences of Cross-Scale Interaction, u: *Ostrom, E., Dietz, T., Dolsak, N., Stern, P., Stonich, S. i Weber, E. (Eds.), The drama of the commons*, Washington, DC: National Academy Press, Washington, DC.

IZVORI

- Council of the European Commission (CEC), 1992: Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (The Habitats Directive), OJ L 206, pp 66.
- Državi zavod za zaštitu prirode (DZZP), 2008: „Popis zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj”, neobjavljeno izvješće.
- Ivićev-Balen, L.: „Ptice su izgorjele ali i dalje tinja vatra sukoba zbog granica Parka prirode”, objavljeno u *Vjesniku* 28. 12. 2003., <http://www.vjesnik.hr/Html/2003/12/28/Clanak.asp?r=tem&c=3>. (20. 08. 2010.).
- Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2009: *Fourth National Report of the Republic of Croatia to the Convention on Biological Diversity*, pp 118.
- Purić, B.: „Zbog rezervata ugrožen život stanovnika kvarnerskih otoka”, objavljeno u *Novom listu* 27. 3. 2008.
- Zakon o zaštiti prirode, *NN 70/2005, NN 139/2008*, Zagreb.

Peter Mackelworth

Plavi svijet Institut za istraživanje i zaštitu
mora, Veli Lošinj, Hrvatska
peter.mackelworth@blue-world.org

Jelena Jovanović

Plavi svijet Institut za istraživanje i zaštitu
mora, Veli Lošinj, Hrvatska